

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาแนวทางการจัดการและพัฒนาการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรในสังคมไทยตามแนวคิดพุทธศาสนา จริยศาสตร์สตรีนิยม การศึกษาทางเลือก และประชาสังคม จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 ความหมายของความเอื้ออาทร
- ตอนที่ 2 รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเอื้ออาทรและการศึกษาเพื่อพัฒนาคน
- ตอนที่ 3 แนวคิดพุทธศาสนา จริยศาสตร์สตรีนิยม การศึกษาทางเลือก และประชาสังคมกับการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทร
- ตอนที่ 4 แนวทางการจัดการศึกษาระดับนโยบายและแผน

ตอนที่ 1 ความหมายของความเอื้ออาทร

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525, 2542) ให้ความหมาย เอื้ออาทร ไว้ว่า มาจากคำสองคำรวมกัน คือ คำว่า "เอื้อ" เป็นคำกริยา หมายถึง เอาใจใส่ มีน้ำใจ เช่น เอื้อแก่กัน กับคำว่า "อาทร" เป็นคำนาม หมายถึง ความเอื้อเพื่อ ความเอาใจใส่ ความห่วงใย ความพะวง ดังนั้น ความเอื้ออาทร จึงหมายถึง ความรู้สึกมีน้ำใจห่วงใยและเอาใจใส่

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547) ให้ความหมายของความเอื้ออาทรไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์รูปแบบหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชุมชน และเป็นความสัมพันธ์ที่คู่ของความสัมพันธ์มีพื้นฐานของการให้และการรับอย่างคนที่เท่าเทียมกัน

นอดดิงส์ (Noddings, 1984) กล่าวว่า ความเอื้ออาทร (caring) จะเกิดขึ้นเมื่อผู้มีความเอื้ออาทร (the one-caring) และผู้ได้รับความเอื้ออาทร (the cared-for) มีความสัมพันธ์ที่ช่วยเหลือกันอย่างเหมาะสม ความรู้สึกที่ผู้ได้รับความเอื้ออาทรได้รับจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นผู้แสดงความเอื้ออาทรก็จะต้องได้รับอย่างสมบูรณ์เช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น นาย ก. มีความรู้สึกห่วงใยเอาใจใส่ นาย ข. ที่มีความทุกข์ใจจากมารดาป่วย นาย ข. ก็รู้สึกว่าเป็นเพื่อนกับนาย ก. ไม่สบายใจเพราะตนเอง ก็

ห่วงใยและปลอบ นาย ก. ว่าไม่ต้องเป็นห่วงตน ความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือปลอบโยนที่เกิดขึ้น จากความรู้สึกห่วงใยของ นาย ก. ที่ทำให้ นาย ข. ต้องมีความรู้สึกตอบสนองความห่วงใย เช่นเดียวกันนี้ ก็คือความเอื้ออาทร และสิ่งสำคัญที่สุดของการที่บุคคลเอื้ออาทรต่อกันก็คือ ความสัมพันธ์แบบเอาใจใส่คอยดูแล และช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้ที่จะเติบโตและตระหนักรู้ด้วย ตัวเองให้มากที่สุด

บอสเวิร์ท (Bosworth, 1995) ได้เสนอความหมายของความเอื้ออาทรจากมุมมองของ นักเรียน จำแนกลักษณะความหมายของความเอื้ออาทรออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านการช่วยเหลือกัน ด้านความรู้สึก ด้านความสัมพันธ์ ด้านคุณค่า และด้านกิจกรรม

1. ด้านการช่วยเหลือกัน ได้แก่ การช่วยเหลือเพื่อนร่วมชั้นเกี่ยวกับการบ้าน ช่วยเหลือทำ บางสิ่งบางอย่างที่เพื่อนร่วมชั้นหรือครอบครัวเขาไม่สามารถที่จะทำได้ ทำไม่ทัน และ ช่วยเหลือซักถามทุกข์สุขและการเป็นที่ปรึกษาช่วยแก้ไขเมื่อเพื่อนร่วมชั้นมีปัญหา เกิดขึ้น ให้คำแนะนำ ส่งเสริมความต้องการของเขา เป็นต้น
2. ด้านความรู้สึก มีลักษณะที่เข้าใจถึงความรู้สึกของผู้อื่นและในทางกลับกันก็สามารถ บอกความรู้สึกของตนเองแก่ผู้อื่นได้ด้วย ความรู้สึกรักเป็นสิ่งที่นักเรียนส่วนใหญ่ตอบ ว่าเป็นลักษณะที่อยู่ในความเอื้ออาทร การที่คุณได้รับความเอื้ออาทรก็เพราะมีคนรัก คุณ นอกจากนี้ความเอื้ออาทรยังประกอบไปด้วยความรู้สึกสุขสบาย ด้วยการพยายาม ช่วยคนที่มีความรู้สึกอึดอัดไม่สบายใจให้มีความสุขสบายขึ้น เรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อ ทำให้เกิดความชื่นชมซึ่งกันและกันมากขึ้น
3. ด้านความสัมพันธ์ นักเรียนเห็นว่าความเอื้ออาทรคือความสัมพันธ์ที่ตนมีต่อตนเอง ต่อ ครอบครัว ต่อเพื่อน และต่อคนอื่น ๆ เช่น การดูแลเอื้ออาทรต่อตนเอง โดยเคารพต่อสิ่งที่ตนเองมี เป็นการดูแลและเสียสละของพ่อแม่ที่มีต่อลูก หรือการเป็นมิตรกับทุกคน เป็นต้น
4. ด้านคุณค่า ความเอื้ออาทรมีลักษณะคุณค่าที่สำคัญ 3 ประการ ประกอบด้วย มีความเมตตากรุณา (kindness) ได้แก่ สุภาพและใจดีต่อผู้คน มีความเคารพนับถือ (respect) ต่อบุคคล ไม่ว่าจะกล่าวนินทาผู้อื่น ขอมรับในความแตกต่างของบุคคล และมีความจริงใจ (faithfulness) ในความสัมพันธ์ รวมทั้งทุกข์และสุขด้วยกัน
5. ด้านกิจกรรม ความเอื้ออาทรมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมบางประการ ได้แก่ การใช้ เวลาอยู่ร่วมกัน การรับฟังผู้อื่น เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว ความเอื้ออาทร คือ ความสัมพันธ์แบบดูแลเอาใจใส่และช่วยเหลือ โดยที่ ความรู้สึกเชิงบวกที่คู่สัมพันธ์ให้และได้รับในระหว่างความสัมพันธ์เอื้ออาทรนั้น ได้สะท้อนให้เห็น

ถึงผลการตอบสนองที่บุคคลที่เป็นคู่ความสัมพันธ์นั้นต่างได้รับอย่างเท่าเทียมกัน เป้าหมายของความสัมพันธที่เกิเกิดขึ้นนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองและการดำรงความผูกพันระหว่างบุคคล ุรูปธรรมของความสัมพันธ์เอื้ออาทรนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์นั้น ๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ เพื่อนร่วมชั้นเรียน บ่อมีพฤติกรรมความเอื้ออาทรที่แสดงออกมาแตกต่างกัน ครูมีความเอาใจใส่ช่วยเหลืออธิบายให้นักเรียนเข้าใจต่อเนื้อหาที่สอน ขณะที่เพื่อนอาจแสดงความเอื้ออาทรช่วยการบ้านเพื่อนเมื่อเพื่อนทำไม่ทัน เป็นต้น

ตอนที่ 2 รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรและการศึกษาพัฒนาตน

1. รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทร มีดังนี้

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2546) ได้ทำการวิจัยการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทร 3 เรื่อง ประกอบด้วยงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่นำไปสู่ความสามานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน 2 เรื่องคือ ในกรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษาและในกรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา ส่วนอีกเรื่องเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับดัชนีชี้วัดความสามานฉันท์และเอื้ออาทรต่อสังคมไทย โดยใช้เทคนิคเดลฟาย

ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรม / ลักษณะบ่งชี้ “ความเอื้ออาทรต่อกัน” ได้แก่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดูแลซึ่งกันและกัน เป็นห่วงเป็นใยซึ่งกันและกัน และดูแลทุกข์สุขซึ่งกันและกัน ด้านสภาพการจัดการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเสริมสร้างคุณลักษณะความสามานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกันพบว่า กระบวนการที่โรงเรียนใช้ในการเสริมสร้างคุณลักษณะความสามานฉันท์และความเอื้ออาทรคือ 1) สอดแทรกอยู่ในการดำเนินโครงการ / กิจกรรมของโรงเรียน 2) สร้างความตระหนักและจัดบรรยากาศในโรงเรียนให้เอื้อต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะ และ 3) ให้ทุกคนทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการปลูกฝัง / สร้างเสริมคุณลักษณะ ส่วนกระบวนการที่ครูใช้ในการจัดการเรียนรู้อการเสริมสร้าง ความเอื้ออาทรได้แก่ 1) การสอนสอดแทรกในระหว่างจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม (Group process) 2) การสร้างสถานการณ์จำลอง บทบาทสมมติ 3) การฝึกปฏิบัติ 4) การประพดติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของครู และ 5) การอบรมสั่งสอน

สำหรับแนวทางการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาที่เอื้อต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะที่นำไปสู่ความสามานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ผู้บริหาร โรงเรียนต้องประพดติปฏิบัติตนเป็น

แบบอย่าง เป็นแกนนำในการกำหนดนโยบาย ส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ อำนวยความสะดวก ในการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน สร้างจิตสำนึกความสามัคคี และเอื้ออาทรให้เกิดขึ้นกับครูในโรงเรียน ครูต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ปฏิบัติตาม นโยบายและโครงการของโรงเรียนที่ร่วมกันตั้งไว้ มีความสามัคคีในหมู่คณะ ร่วมมือในการ ดำเนินงานเพื่อความสำเร็จขององค์กร นักเรียนนำสิ่งที่เรียนรู้ไปปฏิบัติต่ออย่างจริงจัง มีส่วนร่วมใน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดูแลเอาใจใส่และมีความเห็นอกเห็นใจกัน ผู้ปกครองดูแลเอาใจใส่การ ประพฤติปฏิบัติของบุตรหลานร่วมกับโรงเรียน ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ให้ความร่วมมือกับ ทางโรงเรียนทั้งด้านการปฏิบัติและร่วมแสดงความคิดเห็น ชี้แนะสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่โรงเรียน กรรมการสถานศึกษาให้ข้อคิดข้อเสนอแนะแนวปฏิบัติแก่สถานศึกษาและชุมชน ร่วมดำเนิน กิจกรรมของโรงเรียน ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรม / งบประมาณกับทางโรงเรียน

ส่วนในกรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา มีผลการวิจัยว่า พฤติกรรม / ลักษณะบ่งชี้ “ความ เอื้ออาทรต่อกัน” ได้แก่ รู้จักแบ่งปัน เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน คอยให้ความช่วยเหลือ ดูแลทุกข์ สุข ห่วงใยและมีความเข้าใจกัน สภาพการจัดการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเสริมสร้างคุณ-ลักษณะความ สามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน มีกระบวนการที่โรงเรียนใช้ในการเสริมสร้างคุณ-ลักษณะคือ 1) ดำเนินการในรูปโครงการ / กิจกรรมโดยตรง 2) สร้างความตระหนักและจัดบรรยากาศในโรงเรียน ให้เอื้อต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะ และ 3) ประสานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้าน ชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วม มีกระบวนการที่ครูใช้ในการจัดการเรียนรู้คือ 1) จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้มี โอกาสทำงานร่วมกัน 2) ครูปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง 3) การยกย่องชมเชย 4) การสร้างความ ตระหนัก และ 5) อบรมหรือแนะนำสั่งสอน

แนวทางการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาที่เอื้อต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะที่นำไปสู่ ความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน ผู้บริหาร โรงเรียนต้องกำหนดเป็นนโยบายให้ครูถือปฏิบัติ ปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคลากรในโรงเรียน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับครู ครูต้อง ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการ เสริมสร้างความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน นักเรียนให้ความร่วมมือโดยการเข้าร่วมกิจกรรม / โครงการ ตระหนักและเห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้ปกครองประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรหลาน ร่วมกับทางโรงเรียนดูแลอบรมบุตรหลาน ให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกิจกรรมกับโรงเรียนและ ชุมชน กรรมการสถานศึกษาให้ความร่วมมือในการกำหนดนโยบาย ให้คำแนะนำ และข้อเสนอแนะ มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน รวมทั้งติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

ส่วนงานวิจัยเรื่องดัชนีชี้วัดความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อสังคมไทย โดยใช้เทคนิคเดลฟาย ผลการวิจัย ความเอื้ออาทร หมายถึง ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และความเอาใจใส่ คุณลักษณะของเด็กที่มีความเอื้ออาทร คือ มีน้ำใจ และมีความเมตตา กรุณา พฤติกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กมีความเอื้ออาทรคือ มีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเห็นอกเห็นใจ ปัจจัยด้านบริบทที่เด็กจะดำเนินการให้สำเร็จโดยใช้ความสมานฉันท์และเอื้ออาทร คือ มีบรรยากาศที่เอื้อให้เด็กเกิดความสมานฉันท์และเอื้ออาทร และจัดสิ่งแวดล้อมให้เด็กทำงานร่วมกัน ปัจจัยด้านกระบวนการที่เด็กจะดำเนินการให้สำเร็จโดยใช้ความสมานฉันท์และเอื้ออาทร คือ ครูต้องจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาความสมานฉันท์และเอื้ออาทร และจัดประสบการณ์ให้เด็กมีความเมตตา กรุณา ปัจจัยด้านผลผลิตที่เด็กจะดำเนินการให้สำเร็จโดยใช้ความสมานฉันท์และเอื้ออาทร คือ เด็กยอมรับและเห็นคุณค่าของความสมานฉันท์และเอื้ออาทร ครูและเด็กเห็นคุณค่าและนำความสมานฉันท์และเอื้ออาทรไปใช้ในวิถีประจำวัน และเด็กมีพฤติกรรมด้านความสมานฉันท์และเอื้ออาทร ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กไม่มีความเอื้ออาทร คือ เด็กเห็นแก่ตัว และเด็กชอบเอาใจเอาเปรียบ แนวทางที่ทางโรงเรียนหรือผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาต้องดำเนินการเพื่อช่วยให้เด็กมีความสมานฉันท์และเอื้ออาทร คือ ส่งเสริมให้เด็กได้ช่วยเหลือกันและทำงานเป็นกลุ่ม และสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความสมานฉันท์และเอื้ออาทร และควรจัดบรรยากาศให้มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทร

บอสเวิร์ท (Bosworth, 1995) ศึกษาลักษณะของครูที่มีความเอื้ออาทรจากการสัมภาษณ์นักเรียนระดับ 6-8 ทั้งชายและหญิงจำนวนประมาณ 100 คน พบว่า ลักษณะที่สำคัญของครูที่มีความเอื้ออาทรจำแนกเป็น ด้าน คือ ด้านการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมนอกชั้นเรียน และด้านบุคลิกภาพส่วนตัว

ลักษณะของครูที่มีความเอื้ออาทรด้านการเรียนการสอน ได้แก่ ครูที่ช่วยเหลือเรื่องการเรียนให้ความสำคัญกับความเป็นบุคคลของนักเรียนแต่ละคน แสดงออกซึ่งความเคารพในตัวนักเรียน มีความอดทน ให้คำอธิบายเกี่ยวกับงานที่ให้ ติดตามความเข้าใจของเด็ก และมีกิจกรรมการเรียนการสอนที่สนุกสนาน

ลักษณะของครูที่มีความเอื้ออาทรด้านกิจกรรมนอกชั้นเรียน ได้แก่ ครูที่ช่วยเหลือปัญหาส่วนตัวของเด็ก ให้คำแนะนำและแนวทางการดำเนินชีวิต และอุทิศตนเองให้กับนักเรียน

ลักษณะของครูที่มีความเอื้ออาทรด้านบุคลิกภาพส่วนตัว ได้แก่ การเป็นคนใจดี สุภาพ ชอบช่วยเหลือเด็กนักเรียน เชื่อในความสามารถและความสำเร็จของนักเรียน และอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับนักเรียน

แบททิสติช (Battistich, 1997) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกว่าโรงเรียนเป็นชุมชน (school as a community) กับพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดและพฤติกรรมเบี่ยงเบน เครื่องมือที่

ใช้ในการวัดความรู้สึกว่าโรงเรียนเป็นชุมชน ประกอบด้วยข้อคำถาม 2 ด้าน คือ ด้านความเอื้ออาทร และการสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจำนวน 28 ข้อ และด้านการมีอิสระและมีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนการสอน จำนวน 10 ข้อ รวมทั้งหมด 38 ข้อคำถาม รวบรวมข้อมูลจากนักเรียนระดับ 5-6 (อายุ 11-12 ปี) จำนวน 1,434 คน จาก 24 โรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนที่นักเรียนมีความรู้สึกว่าเป็นชุมชนมากกว่า มีความรู้สึกเอื้ออาทรมากกว่า มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดและการเบี่ยงเบนน้อยกว่า

วัตสัน และ แบททิสติช (Watson and Battistich, 1997) ศึกษาผลของการใช้โปรแกรมการพัฒนาเด็ก (Child Development Project, CDP) ต่อพัฒนาการทางด้านสังคมและจริยธรรมของเด็ก โดยใช้โปรแกรม CDP ซึ่งประกอบด้วยโปรแกรมย่อย คือ 1) อ่านวรรณกรรมต่าง ๆ และศิลปะภาษา 2) การสร้างความร่วมมือในชั้นเรียน ได้แก่ การกระตุ้นให้มีความสนใจต่อการเรียนในห้องและความร่วมมือในชั้นเรียน 3) การพัฒนาด้านหลักการสำคัญ ได้แก่ หลักการการจัดการชั้นเรียน การสร้างความเอื้ออาทร การสร้างความนับถือซึ่งกันและกันและกันในห้องเรียน โดยใช้วิธีการสอนและการแก้ไขปัญหาด้วยกัน 4) การให้พ่อแม่เข้ามามีส่วนร่วมในชั้นเรียน โดยขึ้นอยู่กับความสนใจของพ่อแม่ 5) สนับสนุนให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน ที่ไม่มีการแข่งขันและเน้นการสร้างค่านิยมของการเป็นชุมชนแห่งความเอื้ออาทร ใช้วิธีการศึกษาแบบกึ่งทดลอง รวบรวมข้อมูลในโรงเรียน 4 แห่ง จาก 2 เขตการปกครอง โดย 2 โรงเรียนของเขตการปกครองเดียวกันจะถูกกำหนดเป็นกลุ่มทดลอง (ได้รับโปรแกรม) กับกลุ่มเปรียบเทียบ ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มที่ได้รับโปรแกรม CDP มีความรู้สึกเป็นชุมชนและมีค่าตัวแปรทางด้านสังคมและจริยธรรมในเชิงบวก

ลาร์กิน และบูลาซ (Larkin and Bulach, 2001) ได้ศึกษานักเรียนในชั้นเรียนปกติจำนวน 131 คน และนักเรียนในชั้นเรียนพิเศษจำนวน 66 คน ถึงความแตกต่างของพฤติกรรมความเอื้ออาทรของครูทั้งสองกลุ่ม ใช้เครื่องมือวัดพฤติกรรมความเอื้ออาทรที่พัฒนาขึ้นโดย Bulach, Brown และ Potter (1998) ประกอบด้วยข้อคำถาม 5 ด้าน คือ ความเครียด การรับฟัง รางวัล เพื่อน และการวิจารณ์ รวมจำนวน 26 ข้อ ผลการศึกษาพบว่า ครูของนักเรียนในชั้นเรียนพิเศษมีค่าคะแนนเฉลี่ยการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมความเอื้ออาทรมากกว่าครูในชั้นเรียนปกติในทุกด้าน โดยด้านการวิพากษ์วิจารณ์และการรับฟังมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p < .002$

รายงานการวิจัยในต่างประเทศที่เกี่ยวกับการนำแนวคิดความเอื้ออาทรมาใช้ในการจัดการศึกษา ส่วนใหญ่มองความเอื้ออาทรว่าเป็นบรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของโรงเรียนและชั้นเรียน การวัดความรู้สึกของนักเรียนต่อการมีการดูแลซึ่งกันและกันในห้องเรียน ในห้องเรียน และการวัดความรู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมในโรงเรียนหรือในชั้นเรียน (sense as a community) เป็น

สิ่งที้งานศึกษาเหล่านี้อ้างกล่าวถึงลักษณะของความเอื้ออาทร (Battistich, 1997; Larkin and Bulach, 2001) นอกจากนี้ในหนังสือและบทความที่เกี่ยวข้องกับความเอื้ออาทร นัก-วิจัยและนักทฤษฎีเกี่ยวกับความเอื้ออาทร ได้ให้ความหมายของความเอื้ออาทรในห้องเรียน (caring in classroom) ไว้หลายด้านและหลายแง่มุม ได้แก่ หมายถึง 1) ภาวะที่ใส่ใจและตอบสนองต่อความต้องการของผู้อื่น (Bosworth, 1995; Noddings, 1992; Tice, 1992) 2) การลดภาวะพึ่งพิงและการเพิ่มความสำเร็จ (Bluestein, 2000; Bosworth, 1995; Noddings, 1992; Strike & Soltis, 1992; Tronto, 1993; Zehm & Kottler, 1993) 3) การสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายให้แก่เด็กนักเรียน (Bosworth, 1995; Brown, 1995; Cummins, 1993; Noddings, 1992) 4) การสร้างเสริมความรู้สึกรักเป็นเจ้าของและการเคารพนับถือกัน (Bluestein, 2000; Bosworth, 1995; Corbett, 1993) 5) การรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นที่มีต่อตนเอง (Bosworth, 1995; Tice, 1992) 6) การให้ความรู้สึกรักเชิงบวก (Bluestein, 2000; Brown, 1995) และ 7) การดูแลนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษให้เท่าเทียมกับผู้ที่ปกติ (Beilke & Yssel, 1998).

โดยสรุป งานวิจัยเหล่านี้ให้ความหมายของความเอื้ออาทรในหลายด้าน ทั้งความรู้สึกรักและพฤติกรรมของนักเรียน ซึ่งพฤติกรรมของความเอื้ออาทร ได้แก่ การช่วยเหลือ ความห่วงใย และการดูแลทุกข์สุขซึ่งกันและกัน ตัวความเอื้ออาทรเป็นทั้งคุณลักษณะของครูและเป็นทิศทางของการจัดการศึกษาให้นักเรียน ซึ่งแสดงออกผ่านการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมบรรยากาศของความเอื้ออาทรขึ้นภายในโรงเรียน และบรรยากาศความเอื้ออาทรภายในโรงเรียนช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และแก้ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่ดีของนักเรียนได้

2. รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตน

วีรเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (2538) และสมศักดิ์ เจริญศรี (2543) ได้นำแนวคิดและวิธีการตามแนวทางนีโอฮิวแมนนิสมาใช้ในพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองของบุคคล พบว่าวิธีการเรียนรู้ตามแนวทางนีโอฮิวแมนนิสสามารถพัฒนาคุณค่าในตนเองของบุคคลได้ ซึ่งงานวิจัยของวีรเทพได้ศึกษาผลของการฝึกอาสนะและสมาธิตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต่อการเพิ่มความเห็นคุณค่าในตนเองของสตรีในสถานสงเคราะห์หญิงบ้านเกร็ดกระการ พบว่าความเห็นคุณค่าในตนเองระยะหลังการทดลองของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สภาพอารมณ์และพฤติกรรมของกลุ่มทดลอง หลังการทดลองมีสภาพอารมณ์ทางบวก มีพฤติกรรมที่แสดงถึงความเห็นคุณค่าในตนเองสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง และวิจัยของสมศักดิ์ ศึกษาผลการสอนตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสที่มีต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียน

แบบทางไกล พบว่าการเห็นคุณค่าในตนเอง ระยะเวลาหลังการทดลอง กลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เยาวลักษณ์ โพธิสุทธิ (2540) ได้วิจัยเรื่องเจตคติต่อกิจกรรมการพัฒนาตนเองของผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรการสร้างพลังและความสำเร็จของชีวิตด้วยจิตวิทยานีโอฮิวแมนนิสของสำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า 1) ผู้ผ่านการอบรม (หลักสูตรการสร้างพลังและความสำเร็จของชีวิตด้วยจิตวิทยานีโอฮิวแมนนิส) มีเจตคติที่ดีต่อกิจกรรมการพัฒนาตนเองใน 5 กิจกรรม คือ กิจกรรมการฝึกสมาธิ กิจกรรมการฝึกโยคะ-อาสนะ กิจกรรมการจงใจได้สำนึก กิจกรรมการออกกำลังกายโดยการเดินแกชกิ กิจกรรมการรับประทานอาหารที่มีคุณค่าและมีเจตคติที่ดีมากต่อกิจกรรมการสร้างความรู้สึที่ดีให้กับตนเองและผู้อื่น 2) ผู้ผ่านการอบรมส่วนใหญ่มีการปฏิบัติตามกิจกรรมการพัฒนาตนเองบ้างในบางเวลาที่มีโอกาส โดยเฉพาะการฝึกโยคะ-อาสนะ การจงใจได้สำนึก การออกกำลังกายโดยการเดินแกชกิ และการรับ-ประทานอาหารที่มีคุณค่า สำหรับการฝึกสมาธิส่วนใหญ่ไม่เคยปฏิบัติเลย ส่วนการสร้างความรู้-สึที่ดีให้กับตนเองและผู้อื่นพบว่า ผู้ผ่านการอบรมส่วนใหญ่ปฏิบัติสม่ำเสมอทุกเวลาที่มีโอกาส

งานวิจัยเหล่านี้แสดงถึงคุณค่าของแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต่อการพัฒนาคน โดยเฉพาะการฝึกอาสนะและการทำสมาธิที่พัฒนาจิตใจด้านการเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มสูงขึ้น และผลการศึกษาผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรฯ ในการปฏิบัติตามกิจกรรมพัฒนาตน ซึ่งส่วนใหญ่ไม่เคยปฏิบัติการศึกษาสมาธิเลยทั้งที่มีเจตคติดีต่อกิจกรรมนี้ และส่วนใหญ่ปฏิบัติสม่ำเสมอในการสร้างความรู้สึที่ดีให้กับตนเองและผู้อื่นซึ่งมีเจตคติที่ดีมากต่อกิจกรรมนี้ ซึ่งแสดงถึงเจตคติของการเรียนรู้กับการนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวันยังไม่ได้ไปในแนวทางเดียวกันเสมอ อาจต้องมีปัจจัยอื่นเข้ามาเสริมเพื่อให้เกิดการนำไปใช้ในชีวิตจริง

จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร (2545) วิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบโรงเรียนที่เน้นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบโรงเรียนที่เน้นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในด้านจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา 1) พัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม ปัญญา และจิตวิญญาณ 2) ให้ผู้เรียนรู้จักตนเองและสามารถพึ่งตนเองได้ 3) ให้ผู้เรียนรู้เป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต สามารถกำหนดเป้าหมายชีวิตที่มีคุณภาพและสอดคล้องกับภาวะทางธรรมชาติของตน 4) ให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้ มีความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ 5) ให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนให้เต็มตามศักยภาพ 6) ให้ผู้เรียนรู้สึกและซาบซึ้งในความเห็นอันหนึ่งอันเดียวกันของธรรมชาติและสรรพสิ่ง ในด้านบุคลากร 1) มีการคัดเลือกบุคลากรอย่างพิถีพิถันให้มีความสำคัญกับจิตใจที่เมตตา เสียสละ มีอุดมการณ์ ใฝ่รู้ รักการเรียนรู้ 2) สร้างขวัญและกำลังใจให้กับบุคลากร

เพื่อที่จะได้ทำงานสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์กับเด็กอย่างเต็มที่ 3) บุคลากรทุกคนในโรงเรียนจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็ก 4) ครูจะต้องมีความสามารถปฏิบัติได้จริงตามที่ตนเองบ่มสั่งสอนเด็ก 5) บุคลากรต้องทำงานด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน 6) บุคลากรมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว 7) ครูได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้เป็นผู้มีคุณธรรม ไม่ใช่อำนาจ รู้จักตนเอง 8) มีช่วงการทดลองงานโดยถือเป็นช่วงฝึกอบรมแรกเข้าโดยให้เป็นครูผู้ช่วย ร่วมลงมือปฏิบัติจริงกับครูที่มีประสบการณ์อย่างน้อย 1 ปี 9) จัดสวัสดิการให้ตามความสามารถของโรงเรียน เช่น อาหาร การศึกษานูต การรักษาพยาบาล การประกันชีวิต เป็นต้น 10) ผู้บริหารต้องปฏิบัติต่อครู โดยการยกย่องให้เกิดเกียรติ เคารพในความคิดเห็นให้อิสระในการทำงานพอสมควร 11) ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการจัดคนลงให้เหมาะสมกับงาน 12) ครูได้รับการสนับสนุนให้มีการหาความรู้เพิ่มเติม จากการเข้ารับการฝึกอบรม ดูงาน หรือศึกษาต่อ 13) มีการสร้างจิตสำนึก สร้างวิสัยทัศน์ และพันธกิจร่วมกันของบุคลากรในโรงเรียน 14) ครูต้องมีความรู้ในเรื่องจิตวิทยา พัฒนาการของเด็กแต่ละวัย 15) บุคลากรต้องมีการประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และวิธีการแก้ปัญหาเป็นเนืองนิจ ในด้านวิชาการ

การจัดหลักสูตร

- 1) หลักสูตรของโรงเรียนมีลักษณะเปิดกว้างมีความชัดเจนและลึกซึ้ง
- 2) หลักสูตรของโรงเรียนต้องมีการวิเคราะห์ตามกรอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 3) มีการประสานเชื่อมโยงทรัพยากรที่หลากหลาย เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตร
- 4) มีการประสานเชื่อมโยงสรรพวิชาสู่วิถีชีวิตที่เป็นจริง
- 5) การจัดการหลักสูตรต้องคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน
- 6) การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจะต้องให้ความสำคัญกับแก่นสารที่แท้จริงของวิชานั้น ๆ
- 7) ครูและบุคลากรในโรงเรียนต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนในหลักสูตรของโรงเรียน
- 8) จัดการเรียนรู้อบรมให้เด็กได้ลงมือทำด้วยตนเอง ได้รับประสบการณ์ตรงให้ได้มากที่สุด
- 9) บรรยากาศการเรียนการสอนต้องเต็มไปด้วยความรักความเมตตา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งระหว่างครูกับศิษย์และเพื่อนต่อเพื่อน
- 10) ให้ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้
- 11) จัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างผสมผสานกลมกลืนกับวิถีชีวิต
- 12) ใช้คำพูดด้านบวกกับผู้เรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ มีความสุข
- 13) ไม่สอนโดยวิธีกระตุ้นให้เกิดการแข่งขันกับผู้อื่น
- 14) จัดการเรียนรู้อบรมให้ผู้เรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาปัญญา 10 ขั้นตอน ได้แก่ การสังเกต การบันทึก การนำเสนอ การฟัง การถาม การตั้งสมมุติฐาน หรือการตั้งคำถาม การค้นหาคำตอบ การวิจัย การเชื่อมโยงบูรณาการ และการเขียนรายงาน บทความ
- 15) มีบุคคลภายนอกที่มีความรู้เข้ามาสัมผัสกับเด็กอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะผู้ทำงานวิชาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 16) สอนให้เด็กมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ มีวิจารณ์ญาณ มีสัมมาทิฐิ
- 17) เปิดกว้างให้เด็กกล้าคิด กล้าแสดงความคิดเห็นและกล้าสร้างสรรค์
- 18) ใช้สื่อการเรียนการสอนที่ให้แรงบันดาลใจ ก่อให้เกิดความคิดในทางที่สร้างสรรค์
- 19) ครูควรใช้การวิจัยและพัฒนาเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
- 20) จัดกิจกรรมเพื่อยกระดับจิตใจที่สอดคล้องกับหลักพัฒนาการและศาสตร์การสอนให้เป็นส่วนหนึ่งของ

กระบวนการเรียนการสอน การประเมินผล 21) เน้นการประเมินตามสภาพจริง 22) ครู ผู้ปกครอง และผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมิน 23) ใช้วิธีที่หลากหลายในการประเมินผู้เรียน 24) มีการประเมินผลในพัฒนาการทุก ๆ ด้านของเด็กไม่ใช่เฉพาะวิชาการ 25) เน้นการประเมินผลมาพัฒนางานผู้สอน 26) ไม่เน้นการแข่งขันระหว่างกัน แต่ให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาโดยเปรียบเทียบความก้าวหน้าของตนเอง 27) มีการนำผลการประเมินมาพัฒนางานของผู้สอน 28) ครูมีระบบติดตามผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นรายบุคคลอย่างต่อเนื่อง และแสดงการช่วยเหลือปรับปรุงแก้ไขผลการเรียนของผู้เรียนอย่างได้ผล 29) มีเกณฑ์การประเมินผลที่มีความชัดเจน เป็นมาตรวัดไม่เฉพาะเนื้อหาความรู้ แต่รวมถึงอุปนิสัย หรือทักษะที่เกิดขึ้นจากการได้ฝึกฝนปฏิบัติ ในด้านความสัมพันธ์กับชุมชน 1) จัดกิจกรรมหรือกระบวนการให้ผู้ปกครอง ชุมชนเข้าใจถึงแนวทาง และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของโรงเรียน 2) ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้นักเรียนได้เข้าใจขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชน 3) ชุมชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการการบริหารการศึกษา มีส่วนร่วมในการวางนโยบาย ตรวจสอบการบริหารงานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน 4) มีกระบวนการให้เด็ก ครู และผู้ปกครองไปสร้างเครือข่ายพัฒนาในชุมชน 5) โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เชื้อความรู้แก่ชุมชน เรียนรู้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน 6) เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้ามาศึกษาดูงานในโรงเรียน เพื่อเป็นการเผยแพร่แนวความคิด ขยายผลทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ 7) จัดการสัมมนาเกี่ยวกับแนวการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้แก่นักศึกษาและผู้สนใจ

โดยสรุปงานวิจัยเหล่านี้แสดงการพยายามนำปรัชญาหรือแนวคิดที่เน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มาใช้เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาและกิจกรรมเพื่อพัฒนาคนต่อไป

ตอนที่ 3 แนวคิดพุทธศาสนา จริยศาสตร์สตรีนิยม การศึกษาทางเลือก และประชาสังคมกับการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทร

1. พุทธศาสนา

พุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการแห่งไตรสิกขาที่มีอริยสัจ 4 เป็นฐาน และมีความอิสระหรือนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด ขั้นตอนของกระบวนการประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) การฝึกฝนในพฤติกรรม เป็นการอบรมกายและวาจาเพื่อให้อยู่กับสัตว์อื่น ๆ รวมทั้งมนุษย์ทั้งหลายได้โดยไม่มีเบียดเบียนกัน (อริยศีลสิกขา) 2) การอบรมทางจิตใจ เป็นการสร้างความตั้งมั่นของจิตใจ ปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพจิต รู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิและยกระดับจิตใจ เพื่อให้จิตใจสะอาด และมีคุณธรรมสำคัญ เช่น มีเมตตา ความรัก ขันติ เป็นต้น (อริยจิตสิกขา) และ 3)

การอบรมทางปัญญาอย่างสูง เป็นการฝึกฝนในด้านความรู้ ในด้านทฤษฎี เรื่องทฤษฎี ทำให้เกิดความรู้
 แจ่มที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นอิสระ รวมไปถึงวิธีที่มองโลก มองชีวิต มองตัวเอง ทั้งกาย
 และใจ และความเชื่อทั้งหลายให้ถูกต้องมากขึ้น (อริปัญญาสิกขา) (สันติกโรภิกขุ และคณะ, 2542 :
 183-184)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2541) นำเสนอหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเอื้ออาทร ใน
 หมวดคนกับคน ดังต่อไปนี้

1. คนมีคุณแก่ส่วนรวม (สมาชิกที่ดีของสังคม)

สมาชิกที่ดีผู้ช่วยสร้างสรรค์สังคม มีธรรม คือ หลักความประพฤติ ดังนี้

ก. มีพรหมวิหาร คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระ
 พรหม 4 อย่าง...ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณาและย่อม
 รักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์ แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยที่
 จะมีให้เสียธรรม

พรหมวิหาร 4 เรียกอีกอย่างว่า อัปมัญญา 4 เพราะแผ่สม่ำเสมอโดยทั่วไปในมนุษย์สัตว์
 ทั้งหลายไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต

พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยสังคหวัตถุเป็นต้น

ข. บำเพ็ญการสงเคราะห์ คือ ปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจ
 คนและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 อย่าง ดังต่อไปนี้

สังคหวัตถุ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี
 หลักการสงเคราะห์

- (1) ทาน การให้ คือ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้
 ความรู้และแนะนำสั่งสอน (หรือ การให้ สิ่งที่ให้ ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อ
 ประโยชน์แก่เขา สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น)
- (2) ปิยวาจา หรือ เปยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาคูคิดมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าว
 คำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึง
 คำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยมยอมตาม (หรือ วาจา
 เป็นที่รัก พูดจាន่ารักน่านิยมนับถือ วาจาน่ารัก วาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา คำพูดที่พูด
 ด้วยความรักความปรารถนาดี เช่น คำพูดสุภาพอ่อนโยน คำแนะนำตักเตือนด้วย
 ความหวังดี)
- (3) อัถตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญ
 สาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม (หรือ
 ประพฤติสิ่งที่ประ โยชน์แก่ผู้อื่น การบำเพ็ญประโยชน์)

(4) สมานัตตตา (ในปกรณัมฝ่ายสันสกฤตของมหายาน เป็นสมานารุธตา = บาลี : สมานตุดตา แปลว่า ความเป็นผู้มีจุดหมายร่วมกัน หรือความค้ำนึ่งประโยชน์อันร่วมกัน) ความมีตนเสมอ (คำแปลนี้ถือตามที่แปลกันมาเดิม แต่ตามคำอธิบายในคัมภีร์ น่าจะแปลว่า “ความมีตนร่วม” โดยเฉพาะมุ่งเอารวมสุขร่วมทุกข์) คือทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดจนถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี (หรือ ความเป็นผู้มีตนเสมอ หมายถึง การทำตัวให้เข้ากันได้ ด้วยการร่วมสุขร่วมทุกข์ ไม่ถือตัว มีความเสมอภาค และวางตัวเหมาะสม)

2. คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของหมู่ชน (สมาชิกที่ดีของชุมชน)

คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของหมู่ชน ซึ่งจะช่วยให้หมู่ชนอยู่ร่วมกันด้วยดี มีธรรม คือ หลักความประพฤติ ดังนี้

ก. พึ่งตนเองได้ คือ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนได้ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือเป็นภาระหรือเป็นภาระถ่วงหมู่คณะ หรือหมู่ญาติ ด้วยการประพฤติธรรม สำหรับสร้างที่พึ่งแก่ตนเอง เรียกว่า นาถกรณธรรม 10 ประการ คือ

- (1) คีล ประพฤติดีมีวินัย คือ ดำเนินชีวิตโดยสุจริตทั้งทางกาย วาจา มีวินัย และประกอบสัมมาชีพ
- (2) พหุสังจะ ได้ศึกษาศดับมาก คือ ศึกษาเล่าเรียนระดับตรียัมปิณฑะ อันได้เป็นสาย-วิชาของตน หรือตนศึกษาศิลปวิทยาใด ก็ศึกษาให้ชำรอง มีความเข้าใจกว้างขวางลึกซึ้ง รู้ชัดเจนและใช้ได้จริง
- (3) กัลยาณมิตตตา รู้จักคบคนดี คือ มีกัลยาณมิตร รู้จักเลือกเสวนา เข้าหาที่ปรึกษาหรือผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี เลือกสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องและถือเยี่ยงอย่างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ซึ่งจะช่วยให้ชีวิตเจริญอกงาม
- (4) โสวักขสตา เป็นคนที่พูดกันง่าย คือ ไม่ถือมั่นกระด้าง รู้จักรับฟังเหตุผล และข้อเท็จจริง พร้อมทั้งจะแก้ไขปรับปรุงตน
- (5) กิงกรณียะสุ ทักขตา ขวนขวายกิจของหมู่ คือ เอาใจใส่ ช่วยเหลือธุระและกิจการของชนร่วมหมู่คณะ ญาติ เพื่อนพ้องและของชุมชน รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองหาวิธีดำเนินการที่เหมาะสม ทำได้ จัดได้ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี
- (6) ธรรมกามตา เป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรม ชอบศึกษาค้นคว้า สอบถามหาความรู้หาความจริง รู้จักพูดรู้จักรับฟัง สร้างความรู้สึกลึกซึ้งสนทนสนบสนนใจ ชวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาปรึกษาและร่วมสนทนา

- (7) วิจัยร้มีกะ มีความเพียรขยัน คือ ขยันหมั่นเพียร พยายามหลีกเลี่ยงความชั่ว ประกอบความดี บากบั่น ก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ละเลยทอดทิ้งธุระหน้าที่
- (8) สันตฤทธิ มีสันโดษรู้พอดี คือ ยินดี พึงพอใจแต่ในลาภผล ผลงานและผลสำเร็จต่าง ๆ ที่ตนสร้างหรือแสวงหามาได้ ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเองโดยทางชอบธรรม และไม่มัวเมาเห็นแก่ความสุขทางจิต
- (9) สติ มีสติมั่นคง คือ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการทำ คำที่พูด กิจที่ทำแล้ว และที่จะต้องทำต่อไปได้ จะทำอะไรก็รอบคอบรู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ผลีผลาม ไม่เกินเล่อไม่เลื่อนลอย ไม่ประมาท ไม่ยอมถล่มลงในทางผิดพลาด ไม่ปล่อยปละละเลยทิ้งโอกาสสำหรับความดีงาม
- (10) ปัญญา มีปัญญาเหนืออารมณ์ คือ มีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้จักพิจารณาวินิจฉัยด้วยใจเป็นอิสระ ทำการต่าง ๆ ด้วยความคิดและมีวิจารณ์ญาณ
- ข. อยู่ร่วมในหมู่ด้วยดี ในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการ หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึงปฏิบัติตามหลักการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่า สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) 6 ประการ คือ
- (1) เมตตาทายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง
  - (2) เมตตาวจีกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
  - (3) เมตตาโมกกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน
  - (4) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน
  - (5) สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ
  - (6) ทิฏฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรืออุดมคติสูงสุดอันเดียวกัน

2. จริยศาสตร์สตรีนิยม

สตรีนิยมมีความเชื่อพื้นฐานว่า สังคมที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันเป็นสังคมปิตาธิปไตยหรือสังคมชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) (คริส บิสลีย์ อ้างใน นพพร ประชากุล, 2544; ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2544) ที่เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว ผู้หญิงถูกเอารัดเอาเปรียบ (คริส บิสลีย์ อ้างใน นพพร ประชากุล, 2544; ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2544; วาภูมิ ภูริสินสิทธิ์, 2545)

การเคลื่อนไหวที่สำคัญของแนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยมที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาเริ่มต้นขึ้นเมื่อคาร์อล กิลลิแกน (Carol Gilligan, 1982) ได้นำเสนอเรื่องของความแตกต่างระหว่างเพศหญิงกับเพศชายในการใช้เหตุผลทางจริยธรรม โดยกิลลิแกนเสนอว่าผู้หญิงมีมุมมองเฉพาะในการให้เหตุผลทางจริยธรรม เรียกว่าเป็นจริยศาสตร์ของความอาทร (Ethic of care) แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับจริยศาสตร์แห่งความเที่ยงตรง (Ethic of justice) ซึ่งเป็นจริยศาสตร์กระแสหลักและเกิดจากมุมมองของผู้ชาย เมื่อนำแนวคิดจริยศาสตร์กระแสหลักมาพิจารณาจริยธรรมบนทางสองแพร่งของผู้หญิงแล้ว จะทำให้อคติ กิลลิแกนจึงเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการข้่าเตือนให้เกิดการพิจารณาผู้หญิงและผู้ชายให้เสมอภาคโดยสร้างความเข้าใจต่อวิถีคิดของผู้หญิงเองที่มีเหตุผลเฉพาะ ความเกี่ยวข้องสำคัญของจริยธรรมนี้คือความอาทรและความรับผิดชอบ . โดยเฉพาะสิ่งที่เกิดขึ้นในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การตัดสินใจทางจริยธรรมสำหรับผู้ให้เหตุผลเชิงอาทรผูกติดอยู่กับความรู้สึกของการเอาใจใส่และความเห็นอกเห็นใจ กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมหลักมีศูนย์กลางอยู่ที่ความอาทร การไม่ทำอันตรายผู้อื่น และหลีกเลี่ยงความเห็นแก่ตัว และมุมมองของแรงจูงใจทางจริยศาสตร์คือทุกคนจะได้รับการตอบสนองและรวมอยู่ด้วยกัน ไม่มีใครถูกทิ้งให้โดดเดี่ยวหรืออันตราย (Friedman, 1993 : 258-259)

การเปรียบเทียบหลักการของจริยศาสตร์ทั้งสองนี้ช่วยให้เห็นว่าจริยศาสตร์ของความอาทรมี “ความอาทรและความเห็นอกเห็นใจเป็นคุณความดีหลัก” (MacKinnon, 1998 : 93) เน้นที่ความอาทรและความสัมพันธ์ที่เกิดจากการมองในรายละเอียดและความสัมพันธ์ระหว่างกันในบริบท ส่วนจริยศาสตร์ของความเที่ยงธรรม มี “ความไม่ลำเอียงและการมีความเคารพเป็นความดีที่สำคัญ” (MacKinnon, 1998 : 94) เน้นที่ความยุติธรรมและสิทธิ ซึ่งเกิดจากการแสวงหามาตรฐาน กฎและหลักการที่เป็นสากล ความแตกต่างของจริยศาสตร์ทั้งสองที่มีจุดเน้นแตกต่างกันและมาจากมุมมองของความเป็นเพศที่แตกต่างกัน ดังตารางที่ 1 (MacKinnon, 1998 : 93)

ตารางที่ 1 ความแตกต่างของจริยศาสตร์ทั้งสองที่มีจุดเน้นจากมุมมองของความเป็นเพศที่
แตกต่างกัน

มุมมองทางจริยศาสตร์ของความเป็นหญิง	มุมมองทางจริยศาสตร์ของความเป็นชาย
ส่วนตัว	ไม่ใช่ส่วนตัว
ลำเอียง	ไม่ลำเอียง
เฉพาะตัว	ส่วนรวม
ผูกพันโดยธรรมชาติ	ผูกพันโดยสัญญา
ความรู้สึก	ความมีเหตุผล
มีความสงสาร เห็นอกเห็นใจ	ความถูกต้อง และเป็นสากล
และเป็นรูปธรรม	
ความรับผิดชอบ	สิทธิ
ความสัมพันธ์	ปัจเจกชน
ความสัมพันธ์กัน	ความอิสระ การปกครองตนเอง

เกิดขึ้นกับพวกเขาจากเหตุการณ์ต่าง ๆ พวกเขาเชื่อว่าปัญหาทางจริยธรรมสามารถถูกแก้ไขโดยการ
พูดคุยเกี่ยวกับพวกเขาและพยายามเข้าใจมุมมองของผู้อื่น (MacKinnon, 1998 : 93)

การเคลื่อนไหวของการนำเสนอจริยศาสตร์แห่งความอาทรที่มีอยู่อย่างเด่นชัดในเพศหญิง
เพื่อเรียกร้องให้มีเกณฑ์การพิจารณาทางจริยธรรมที่เป็นธรรมกับลักษณะของผู้หญิงทำให้
พัฒนาการการพิจารณาโลกของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และการให้ความหมายของความเอื้อ
อาทรเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและหลากหลาย

นอดดิงส์ (Noddings, 2002) ได้พัฒนาความหมายของความอาทรให้ลึกซึ้งมากขึ้นและเป็น
ผู้มีบทบาทอย่างมากในการในการนำจริยศาสตร์แห่งความอาทรมาใช้งานในแวดวงการศึกษา นอด
ดิงส์มองว่าการศึกษาเป็นศูนย์กลางหรือแหล่งของการปลูกฝังความอาทรที่สำคัญมากของสังคม เธอ
ให้นิยามการศึกษาว่าเป็นกลุ่มหรืออาณาจักรแห่งความสัมพันธ์ที่ช่วยสร้างเสริมความงอกงามแห่ง
ความรู้ ทักษะ ความเข้าใจและความพึงพอใจ จากความคิดความเชื่อดังกล่าวได้ทำให้นอดดิงส์มีการ
เคลื่อนไหวนำเสนอแนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อความอาทรขึ้น และให้ความสำคัญกับการศึกษาที่
บ้านและพ่อแม่ นอดดิงส์มองว่าบ้านคือแหล่งความสัมพันธ์พื้นฐานของเด็กแห่งแรกและมี
ความสำคัญอย่างมากต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก จากมุมมองดังกล่าวทำให้ต้องมีการ
พิจารณาให้มั่นใจได้ว่าเด็กจะอยู่ในบ้านที่มีแหล่งการเรียนรู้ที่ดีพอและเต็มไปด้วยความรักอย่าง

เพียงพอ และโรงเรียนควรพิจารณาที่จะบูรณาการรวมเอาชีวิตที่บ้านของเด็กเข้าไปในหลักสูตรและการจัดการศึกษาคด้วย (Noddings, 2002: 289) เป้าหมายของการศึกษาภายใต้แนวคิดจริยศาสตร์แห่งความเอื้อเฟื้อ เพื่อให้ผู้เรียนมีการพัฒนาความเอื้อเฟื้อซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ดีงามและเป็นทั้งพลังแห่งความดีงามของตนเองและของสังคมส่วนรวม และเพื่อให้ความสัมพันธ์แบบเอื้อเฟื้อนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดการศึกษาคด้วย

3. การศึกษาทางเลือก

แนวคิดสัตยาไส

ปรัชญาสัตยาไส เป็นแนวคิดทางการศึกษาของศรี สัตยา ไส บาบา (Sri Sathya Sai Baba) นักบุญผู้ยิ่งใหญ่ชาวอินเดีย เน้นว่าการศึกษาคควรเตรียมคนให้พร้อมสำหรับการใช้ชีวิต ไม่ใช่เพียงการหาเลี้ยงชีพเท่านั้น การศึกษาที่ให้ความรู้ทางโลกและพัฒนาความเฉลียวฉลาดโดยไม่ได้ก่อให้เกิดอุปนิสัยที่ดีงาม เป็นการศึกษาที่ไร้ค่าโดยสิ้นเชิง การศึกษาที่แท้จริงอยู่ที่การมุ่งบ่มเพาะหัวใจของเราให้มีความเมตตา และมีมนุษยธรรม ไม่ควรทำให้เห็นแก่ตัวและใจแคบ การศึกษาจะต้องขยายหัวใจและความรัก จะไม่จบสิ้นเพียงแค่มีความรู้ แต่จะต้องเป็นการชำระล้างจิตใจ ความยึดมั่นถือตน อายตนะ และเหตุผล การศึกษามีใช้เพียงเพื่อให้ข้อมูลกับสมองเท่านั้น จิตใจต้องได้รับการชำระล้าง ขยายออกไปและเต็มไปด้วยแสงสว่าง การศึกษาไม่ควรเป็นเพียงสิ่งที่ทำให้เราฉลาดและมีทักษะมากขึ้นเท่านั้น แต่จะต้องช่วยให้มองโลกกว้างขึ้นและทำให้มนุษย์เป็นประโยชน์ต่อสังคมและโลกโดยรวม สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเราปลูกฝังจิตวิญญาณลงไปในการศึกษาเท่านั้น ควบคู่ไปกับการศึกษาทางวัตถุ การศึกษาทางจิตวิญญาณจะต้องฝึกฝนให้มนุษย์มีชีวิตที่มีวินัย ความรู้ที่เราได้ในระบบการศึกษาในปัจจุบันมักจะเป็นแนวกว้างมากกว่าแนวลึก เราเรียนรู้มากมาย แต่ความรู้ของเรามักจะตื้น ลักษณะของการศึกษาที่ถูกต้องคือการรู้ไม่ก็สิ่งอย่างลึกซึ้ง และควรเรียนเพียงไม่กี่วิชา แต่ควรเรียนให้ดี ความครบถ้วนลึกซึ้งคือความแข็ง-แกร่งของความรู้ของเรา (ธีรเกียรติ , ม.ป.ป. อ้างจาก จิรัฐกาล พงศ์ภคเรียร, 2545 : 20)

แนวคิดวอลดอร์ฟ

การศึกษาตามแนวคิดวอลดอร์ฟ ได้รับการพัฒนาขึ้นจากจากงานวิจัยศึกษาจิตวิญญาณ-วิทยาศาสตร์ (Spiritual-scientific) ของนักวิทยาศาสตร์และนักคิดชาวออสเตรีย รูดอล์ฟ สไตเนอร์ (Rudolf Steiner) (1861-1925) ราวต้นศตวรรษที่ 20 โดยอยู่บนรากฐานของการสอนและมนุษย์

ปรัชญา (Anthroposophy) ได้แก่ การศึกษาเรื่องธรรมชาติของมนุษย์และการแสวงหาความจริงซึ่งเขาพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความรู้ที่จะนำมนุษย์ไปสู่อิสรภาพหรือการหลุดพ้น

โรงเรียนวอลดอร์ฟแห่งแรกตั้งขึ้นในช่วงเวลาแห่งความยากลำบากของชาวเยอรมัน หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ชาวเยอรมันพยายามแสวงหาวิธีการเปลี่ยนแปลงสังคมที่โหดร้ายทารุณต่อเพื่อนมนุษย์ให้หมดสิ้นไป ในเดือนเมษายน ปี 1919 รูดอล์ฟ สไตเนอร์ ได้รับเชิญจาก เอมีล มอลต์ (Emil Molt) ผู้อำนวยการโรงงานยาสูบ วอล คอร์ฟ แอสโทเรีย ที่ สตุทการ์ท ไปบรรยายแนวคิดของเขาให้คนงานในโรงงานฟังและได้รับคำขอร้องจากทางโรงงานให้เปิดโรงเรียนตามปรัชญาของเขาแก่บุตรหลานของคนงาน รวมทั้งเปิดหลักสูตรสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ด้วย ผลิตเวลา 80 ปีที่ผ่านมา การศึกษาวอลดอร์ฟได้แพร่หลายไปทั่วโลก

เป้าหมายของการศึกษาวอลดอร์ฟ คือช่วยให้มนุษย์บรรลุศักยภาพสูงสุดที่ตนมีและสามารถกำหนดความมุ่งหมายและแนวทางแก่ชีวิตของตนได้อย่างอิสระตามกำลังความสามารถของตน แต่มนุษย์จะบรรลุศักยภาพสูงสุดไม่ได้ ถ้าเขายังไม่มีโอกาสได้สัมผัสหรือค้นพบส่วนต่าง ๆ หลายส่วนในตนเอง ด้วยเหตุนี้การศึกษาวอลดอร์ฟ จึงเน้นการศึกษาเรื่องมนุษย์และความเชื่อมโยงของมนุษย์กับโลกและจักรวาล การเชื่อมโยงทุกเรื่องกับมนุษย์ ไม่ใช่เพื่อให้มนุษย์ยึดตนเอง (อัตตา) แต่เป็นการสอนให้มนุษย์รู้จักจุดยืนที่สมดุลองตนในโลก มนุษย์ปรัชญาเน้นความสำคัญของการสร้างความสมดุลใน 3 วิถีทางที่บุคคลสัมพันธ์กับโลก คือ ผ่านกิจกรรมทางกาย ผ่านอารมณ์ความรู้สึก และผ่านการคิด ดังนั้น การศึกษาตามแนวคิดวอลดอร์ฟจึงมุ่งพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่มีบุคลิกภาพที่สมดุลกลมกลืน และให้เด็กได้ใช้พลังทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสติ ปัญญา ด้านศิลปะ และด้านการปฏิบัติอย่างพอเหมาะ (นุชบง ดันตวิงศ์, 2542)

แนวคิดนีโอฮิวแมนนิส

จุดเริ่มต้นของการจัดการศึกษาตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิส มาจากนักปราชญ์และโยคีชาวอินเดีย พี.อาร์. ซาร์การ์ (P.R. Sarkar) ที่เชื่อมโยงนำศาสตร์ทางตะวันออกมาผสมกับความทันสมัยแบบตะวันตกออกแบบเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่มีลักษณะเฉพาะขึ้นมาและได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายนับตั้งแต่ปี 2525 เป็นต้นมา

นีโอฮิวแมนนิสมีความเชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลมีจุดเริ่มมาจากสิ่งเดียวกัน มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และมองทุกสรรพสิ่งในโลกด้วยความรักและความมีไมตรี ดังนั้น เป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่งของแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสคือ การ

ถ่ายทอดความรู้สึกที่สวองามเต็มไปด้วยความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่มาสู่วิถีการดำเนินชีวิตโดยทั่ว ๆ ไป (จิรัฐกาล พงศ์กชเชียร, 2545: 18-19)

ดังนั้น การศึกษาตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสเน้นความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่ง เน้นให้เห็นถึงความรักเพื่อสิ่งที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นทรัพย์สินสมบัติที่มีค่าในชีวิตมนุษย์ และเป็นแรงบันดาลใจให้ชีวิตขับเคลื่อนไป โดยการศึกษาแนวนี้จะนำมนุษย์ไปสู่อิสรภาพและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

นอกจากนี้ นักการศึกษานีโอฮิวแมนนิส (เกียรตวิรรณ อมาตยกุล, 2542) ยังมีพื้นฐานความเชื่อว่า ความเก่ง ความฉลาด และความดีงามซึ่งเป็นศักยภาพที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ แต่มนุษย์ดึงศักยภาพดังกล่าวออกมาใช้เพียง 5-10 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ดังนั้น หลักการในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กจึงเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีเพื่อที่จะสามารถเอื้ออำนวยต่อการสร้างศักยภาพอย่างสูงสุดของมนุษย์ให้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ได้ แนวคิดนี้เชื่อว่าความเป็นคนที่สมบูรณ์นั้นเกิดจากศักยภาพที่สำคัญ 4 ด้าน คือ

1. ร่างกาย (Physical) ต้องแข็งแรง
2. จิตใจ (Mental) ต้องแข็งแรงด้วย ถ้าจิตใจไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ดัดจริตใจด้วยตัวเองไม่ได้ ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ก็ไม่มประโยชน์
3. ความมีน้ำใจ (Spiritual) มีความรักให้แก่คนอื่นในวงกว้าง ช่วยเหลือคนอื่น โดยที่ไม่หวังผลตอบแทน มีความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ มีใจที่เปิดกว้าง
4. วิชาการ (Academic) ถ้าเราไม่มีวิชาการ ไม่มีความรู้ ก็ไม่มีทางที่เราจะมีอะไรมาบำรุงตัวเอง

ศักยภาพทั้ง 4 ด้านนี้ คือหลักการสู่ความเป็นคนที่สมบูรณ์ การศึกษาตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสที่คิดจะต้องจัดให้ครบทั้งหมดนี้

การไปให้ถึงเป้าหมายความเป็นคนที่สมบูรณ์นั้น กิจกรรมที่เกิดขึ้นในการจัดการศึกษาตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสจะต้องสอดคล้องกับหลัก 4 ข้อ คือ คลื่นสมองต่ำ การประสานของเซลล์สมอง ภาพพจน์ต่อตัวเอง และการให้ความรัก ซึ่งต้องสอดคล้องไปด้วยกัน จึงจะทำให้การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปด้วยดี

1. คลื่นสมองต่ำ นักวิทยาศาสตร์ศึกษาพบว่าประสิทธิภาพการทำงานของคนเราจะแปรเปลี่ยนไปตามคลื่นสมองที่เราส่ง ยิ่งต่ำลงเท่าไรจะยิ่งมีประสิทธิภาพดีมากขึ้น

เท่านั้น เพราะเราจะมีความสงบทางจิตใจ อารมณ์ดี ใจเย็น มีความคิดสร้างสรรค์สูง เกิดสมาธิ จิตใจเป็นหนึ่งเดียว ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก กิจกรรมในกระบวนการเรียนรู้ จึงต้องสร้างให้เด็กเกิดภาวะคลื่นสมองต่ำมากที่สุด ซึ่งก็ได้แก่ การฝึกนั่งสมาธิ ทำโยคะ ก่อนเข้าห้องเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าอาหารเรากินก็มีส่วนต่อคลื่นสมองของคนเราด้วยเช่นกัน ถ้าเป็นอาหารธรรมชาติมากเท่าไร จะยิ่งส่งผลดีมากขึ้นเท่านั้น อาหารที่โรงเรียนจัดให้เด็กจึงเป็นแบบกึ่งมังสวิรัต ไม่กินเนื้อสัตว์ใหญ่ เน้นผัก ผลไม้ นมและดื่มนมมาก ๆ

2. การประสานเซลล์สมอง นักการศึกษาไอฮิวแมนิสต์มีความเชื่อว่าความฉลาดของมนุษย์เราสามารถฝึกฝนกันได้ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับพันธุกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับได้รับการฝึกฝนให้เซลล์สมองประสานเข้ากันได้ดีเพียงใด และขึ้นกับสิ่งแวดล้อมมากกว่า ว่าสิ่งแวดล้อมนั้นได้มีส่วนช่วยทำให้เซลล์สมองประสานกันมากขึ้นน้อยแค่ไหน มีการค้นพบว่าเซลล์ประสานประสาทจะขยายตัวได้ดี เมื่อมีกับเท้าของเราทำงานมาก เพราะปลายประสาทจะอยู่ตรงส่วนนี้มาก ดังนั้นการจัดการศึกษาตามแนวคิดนี้ไอฮิวแมนิสต์ นอกจากจะเน้นให้เด็กเรียนรู้ทางด้านวิชาการแล้ว ยังสนับสนุนให้เกิดการเคลื่อนไหวด้วย เช่น มีกิจกรรมให้วิ่งเล่นนอกห้อง-เรียน เป็นต้น
3. ภาพพจน์ของตัวเอง (self concept) ตามหลักจิตวิทยาสมัยใหม่เชื่อว่า ความรู้สึกที่คนเรามีต่อตนเองจะส่งผลไปถึงความรู้สึกที่เรามีต่อคนอื่นด้วย ดังนั้นครูผู้สอนจึงมีบทบาทในการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมและปลูกฝังความคิด เจตคติที่ดีงามและถูกต้องแก่เด็ก ๆ ด้วย ดังนั้น ครูที่ดีตามแนวคิดนี้จึงต้องสมบูรณ์พร้อมทั้งพฤติกรรมส่วนตัวและเทคนิคการสอนด้วย เด็กจึงจะเป็นคนที่สมบูรณ์แบบ
4. การให้ความรัก นักการศึกษาตามแนวคิดนี้เชื่อว่า ถ้าความรักของเด็กมีเต็ม ข่อมเปรียบเหมือนกับแก้วน้ำที่เต็ม ข่อมไหลออกมาเพื่อแผ่ให้กับผู้อื่นด้วย วิธีที่จะได้รับความรัก คือ รอยยิ้ม คำชม และการสัมผัส

4. การศึกษาตามแนวคิดประชาสังคม

แนวคิดประชาสังคมร่วมสมัยในระดับโลกเกิดขึ้นมาจากวิกฤตการณ์ของโลก (Global Crises) และประชาคมโลกต้องเข้ามาร่วมช่วยคลี่คลายปัญหาดังกล่าวร่วมกัน เพราะถือว่าโลกที่เรา

อาศัยกันอยู่นี้เป็นหนึ่งเดียวกัน (Single Operation Unit) มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความสมานฉันท์ สามัคคีกัน จึงจะเชี่ยวชาญคลี่คลายปัญหาหรือวิกฤตการณ์อันสลับซับซ้อนได้

ประชาสังคม หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่ สลับซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic Consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic Group / Organization) ไม่ว่าจะ เป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนร่วมกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความ รัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic Network) (ชูชัย สุภวงส์, 2540)

ลักษณะสำคัญของประชาสังคมคือการรวมกลุ่มกันของผู้คนเพื่อที่เรียนรู้การแก้ไขปัญหา ร่วมกันอย่างเป็นกระบวนการ ภายใต้ความสัมพันธ์ที่เต็มไปด้วยมิตรภาพ และการปฏิบัติต่อกัน อย่างเป็นหุ้นส่วนชีวิตร่วมกัน กระบวนการรวมกลุ่มและแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้เรียนรู้ที่จะสร้าง เสริมพลังแห่งความเอื้ออาทร สมานฉันท์ด้วยกัน จนก่อเกิดเป็นพลังแห่งการขับเคลื่อนการแก้ไข ปัญหาไปสู่วางได้ (สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ, 2540)

แนวคิดประชาสังคมจึงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มผู้คนที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น ๆ เข้า มาร่วมกัน เพราะมีความเชื่อว่าความเป็นกลุ่ม เป็นชุมชนมีพลังแห่งการสร้างสรรค์แอบแฝงอยู่ ประเวศ วะสี (2540) เสนอว่าความเป็นชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการ รวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง จะเรื่องใดก็แล้วแต่ และมีการ จัดการ

ในความเป็นชุมชนที่ว่ามีศักยภาพสูงนั้นอาศัยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1.เรื่องทางจิตใจ เรื่องธรรมะ เรื่องจิตวิญญาณ...เรื่องนี้เป็นเรื่องธรรมะ เป็นเรื่องคุณธรรม เรื่องสิ่งที่มีคุณค่า เพราะเรา ต้องนึกถึงส่วนรวม เราต้องลดความเห็นแก่ตัว เราต้องมีความรัก มีความเอื้ออาทรต่อกัน ยิ่งพัฒนา ธรรมะยิ่งสูงขึ้น ยิ่งดี ยิ่งเจริญสติ ยิ่งเจริญสมาธิ ก็ยิ่งเป็นประ โยชน์ต่อการอยู่ร่วมกัน

2.การเรียนรู้ร่วมกัน และ 3.การจัดการ (ประเวศ วะสี ในชูชัย สุภวงส์, 2540: 6-10)

ศุวิทย์ วินุทธ์ผลประเสริฐ (2539) เสนอองค์ประกอบที่สำคัญของประชาสังคมมี 3 ส่วน คือ

1. จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Consciousness) หมายถึง ความคิดและความยอมรับในเรื่องการรวมตัวกันอย่างอิสระด้วย ความรัก ความเอื้ออาทร ความยอมรับในความคิดเห็นของกันและกัน ในอันที่จะเรียนรู้ร่วมกัน หรือแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่

การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะหุ้นส่วน (Partnership) เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (Horizontal) มีอิสระ และมีการเรียนรู้ร่วมกัน

2. โครงสร้างองค์กรประชาสังคม (Civic Organization) หมายถึง กลุ่มการรวมตัว ซึ่งอาจเป็นองค์กรที่เป็นทางการ (นิติบุคคล) หรือ ไม่เป็นทางการก็ได้ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเฉพาะคราวเฉพาะเรื่อง หรือต่อเนื่องก็ได้ สมาชิกของกลุ่มอาจจะเป็นบุคคลในภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือประชาชน หรือ รวมกันอยู่ก็ได้ จำนวนสมาชิกไม่จำกัด มีสมาชิกเพียง 2-3 คนก็ได้ รูปแบบที่เห็นได้มากที่สุด ก็คือ องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ ในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น มูลนิธิ สมาคม ชมรม สมาพันธ์ สหพันธ์ ชุมชน สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ หรือ กลุ่มอื่น ๆ ประเด็นสำคัญ การรวมกลุ่ม ต้องมีจิตสำนึกประชาสังคมครบถ้วน การมีองค์กร หมายถึง มีระบบการจัด-การ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติและนำไปสู่การแก้ปัญหา

3. เครือข่ายประชาสังคม (Civic Network) หมายถึง โครงสร้างและกระบวนการ ซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่ม หรือเชื่อมโยงองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ปัจจัยสำคัญของเครือข่ายประชาสังคม คือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการสัมพันธ์กันด้วยความสมานฉันท์ เครือข่ายประชาสังคม จะเป็นสิ่งที่ช่วยรวมพลังแห่งจิตสำนึกของสมาชิก และองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ ให้เกิดเป็น “อำนาจที่สาม” ที่มีความเข้มแข็งในสังคมขึ้นมา

สาระสำคัญที่เป็นรากฐานของพลวัตใหม่ของอำนาจนี้คือการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของประชาชนจากสำนึกไพร่หรือราษฎร มาสู่การเป็น “พลเมือง” และการเกิดลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างใหม่ขึ้นเรียกว่า “civil society” หรือ “ประชาสังคม” (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2544: 3)

ไมเคิล แบริดตัน (Michael Bratton) (อ้างจากโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2544) นักคิดนักปฏิบัติทางสังคมชาวแอฟริกาที่แยกแยะองค์ประกอบของประชาสังคมออกเป็น 3 องค์ประกอบ

1. ค่านิยมและบรรทัดฐานของชุมชน (norm of civic community) ที่สำคัญที่สุดคือ ความไว้วางใจและเชื่อถือกัน (trust) ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (reciprocity) ความอดทนอดกลั้นต่อความขัดแย้ง (tolerance) และการเปิดกว้างยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย (inclusion)

2. โครงสร้างองค์กรประชาสังคม (structures of associational life) กลุ่มทางสังคมหรือองค์กรที่รองรับการคบหาสมาคม และเอื้ออำนวยต่อการแสดงออกทางสังคมของบุคคล รูปแบบขององค์กรที่พบบ่อยที่สุด คือ องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์และองค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ

3. เครือข่ายการสื่อสารสาธารณะ (network of public communication) การสื่อสารสาธารณะช่วยให้มีการพูดคุย ถกเถียงและแลกเปลี่ยนความเห็น การผูกขาดสื่อสารมวลชนไม่ว่าโดยรัฐหรือเอกชนก็ตามเป็นเงื่อนไขที่ไม่เกื้อกูลต่อการเติบโตของประชาสังคม
ขั้นตอนพัฒนาการจิตสำนึกสังคม

ธีรยุทธ บุญมี (2536) เสนอการเกิดขึ้นของจิตสำนึกสังคมนี้ เป็นขั้นต้นสุดของการก่อตัว Civil Society หรือสังคมเข้มแข็ง 4 ขั้น คือ

1. การเกิดจิตสำนึกสังคม คนไทยแต่ก่อนมีเพียงจิตสำนึกในระดับชุมชนเท่านั้น ยังไม่เกิดจิตสำนึกในระดับสังคมขนาดกว้างเป็นเมืองใหญ่หรือทั่วประเทศขึ้นมา เราเกิดจิตสำนึกระดับสังคมขึ้นเมื่อได้ทำการพัฒนาเศรษฐกิจไปช่วงหนึ่ง และเกิดปัญหาซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ตามมา เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาแรงงานเด็ก ปัญหาส้วม ปัญหาสิ่งแวดล้อม เราเริ่มเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า “ปัญหาสังคม” ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเกิดจิตสำนึกร่วมกันเป็นครั้งแรกของคนไทยว่า ตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ใหญ่กว่าชุมชนแต่ดั้งเดิม คือวิถีชีวิตสังคมซึ่งทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันที่จะต้องแก้ไขปัญหา และทุกคนก็มีสิทธิเรียกร้องเพื่อให้ส่วนรวมดีขึ้น

เบรตตันเสนอว่าจิตสำนึกประชาสังคมหรือ Civic consciousness นี้หมายถึงความตื่นตัวของสังคมและการยอมรับในสาธารณชนถึงความสำคัญของคุณธรรมแห่งประชาสังคมหรือ civic virtue โดยการเห็นความสำคัญและเคารพในคุณค่าของความคิดริเริ่มอิสระของปัจเจก-บุคคลที่จะทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม โดยไม่ต้องอยู่ใต้อำนาจของอำนาจการเมืองที่เป็นทางการ (official political authority) และเน้นการมีส่วนร่วมโดยสมัครใจในการสร้างสรรค์สังคม (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2544: 30)

2. การเกิดขององค์กรสังคม การเกิดกลุ่ม องค์กรทางเศรษฐกิจ สังคมต่าง ๆ ที่มีจิตสำนึกในการดูแลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เกิดหลังจากการเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจไม่นาน โดยเริ่มจากการเกิดกลุ่มลักษณะสังคมสงเคราะห์ กลุ่มวิชาชีพ ภาคเอกชน กลุ่มสื่อ การปฏิรูปการปกครองท้องถิ่น

3. การเกิดอุดมการณ์ร่วมของสังคม อยู่ในช่วงปัจจุบัน คือ การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคม เมื่อจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้น กลุ่มต่าง ๆ มีมากขึ้นและเกิดอุดมการณ์ที่ยึดเหนี่ยวผูกพันกับสังคมให้เป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณธรรม (Ideology of Civil Society) ขึ้นเป็นเสมือน vision หรือทิศทางพึงปรารถนาที่บ้านเมืองควรจะไป เป็นกฎเกณฑ์จริย-ธรรมที่เรียกร้องนักการเมืองและข้าราชการ ข้อสังเกตคือ อุดมการณ์แห่งสังคมคุณธรรมนี้เกิดขึ้นจากเสียงเรียกร้องจากส่วนต่าง ๆ เกือบทั้งหมดของสังคม ไม่ใช่เป็น manifesto ที่ผลิตโดยบุคคลหรือองค์กรหนึ่งใด โดยเฉพาะ...ประมวลเค้าโครงของอุดมการณ์ดังกล่าวของสังคมไทยดังนี้

- (1) เป็นสังคมที่สมาชิกและผู้บริหารประเทศมีคุณธรรม ทั้งนี้โดยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นยอดสุดของแบบอย่างแห่งคุณธรรมนี้

- (2) เป็นสังคมที่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี
- (3) เป็นสังคมที่เน้นความยุติธรรม การให้โอกาสในด้านต่าง ๆ แก่ผู้คนโดยเท่าเทียมกัน
- (4) เป็นสังคมประชาธิปไตย ที่ผู้คนมีวุฒิภาวะ หนักแน่น ใจกว้างต่อความแตกต่างทั้งหลาย นิยมแสวงหาทางออกด้วยวิธีของประชาธิปไตย
- (5) เป็นสังคมเปิด (Open Society) ที่ผู้คนมีสิทธิเสรีภาพได้รับและเข้าถึงข่าวสารที่จำเป็นทุกประการ
- (6) เป็นสังคมที่มีความงดงามทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม

4.การตกผลึกเป็นสถาบันของอุดมการณ์สังคมและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ

ยังเป็นเหตุการณ์ในอนาคต จะเกิดเมื่ออุดมการณ์แห่งสังคมเข้มแข็งตกผลึก เป็นเสมือนสถาบันที่ทุกคนยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่งวิถีชีวิตเป็นแรงขับเคลื่อนให้สังคมก้าวหน้าไปพร้อมกับกลุ่มองค์กรสังคมต่าง ๆ ก็จะมีวุฒิภาวะ มีบทบาทหน้าที่เป็นที่ยอมรับในบ้านเมืองอย่างกว้างขวาง

เป้าหมายสำคัญของการศึกษาตามแนวคิดประชาสังคมจึงอยู่ที่เน้นการสร้างจิตสำนึกและเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา การจัดการศึกษา หรือปัญหาการศึกษา ได้เข้ามาอยู่ร่วมกระบวนการเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหาหรือจัดการศึกษานั้นร่วมกัน โดยมองให้เห็นถึงศักยภาพอย่างมหาศาลของการรวมกลุ่มนี้ และเป็นการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันแบบเท่าเทียมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการและปัญหาาร่วมกันด้วย

ตอนที่ 4 แนวทางการจัดการศึกษาระดับนโยบายและแผน

1. แนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) ได้กำหนดแนวคิดและเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรไว้หลายหมวด มีรายละเอียดดังนี้

หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการจัดการศึกษา มีดังนี้

มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ

หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพ กฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจ ในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จัก พึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 9 การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

- (1) มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
- (2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- (3) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา
- (4) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
- (5) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา
- (6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กำหนดหมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาดังนี้

มาตรา 10 การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาสต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

การศึกษาสำหรับคนพิการในวรรคสอง ให้จัดตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น

มาตรา 11 บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล ได้รับการศึกษาภาคบังคับตามมาตรา 17 และตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตลอดจนให้ได้รับการศึกษา นอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับ ตามความพร้อมของครอบครัว

มาตรา 12 นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กำหนด หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา ในมาตราดังนี้

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษา ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

- (1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- (2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
- (3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
- (4) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
- (5) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้

- (1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
- (2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
- (3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
- (4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
- (5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้ การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไป พร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ
- (6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปใน กระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนตามวรรคหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น พื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบ-อาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 28 หลักสูตรการศึกษาในระดับต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลตาม มาตรา 10 วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ ให้จัดตามความ เหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ

สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม...

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัวยุ ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชน

มาตรา 30 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กำหนดหมวด 5 การบริหารและการจัดการศึกษา ส่วนที่ 1 การบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐ ในมาตราดังนี้

มาตรา 37 การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษา โดยคำนึงถึงปริมาณสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรม และความเหมาะสมด้านอื่นด้วย เว้นแต่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษา...

มาตรา 38 ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลจัดตั้ง ยุบ รวม หรือเลิกสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษา ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษา ประสาน และส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัวยุ องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา

คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพครู ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพบริหารการศึกษา ผู้แทนสมาคมผู้ปกครองและครู และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม...

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กำหนดหมวด 5 ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ในมาตราดังนี้

มาตรา 52 ให้กระทรวงส่งเสริมให้มีระบบ กระบวนการผลิต การพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยการ

กำกับและประสานให้สถาบันที่ทำหน้าที่ผลิตและพัฒนาครู คณาจารย์ รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษา ให้มีความพร้อมและมีความเข้มแข็งในการเตรียมบุคลากรใหม่ และการพัฒนาบุคลากรประจำการอย่างต่อเนื่อง

รัฐพึงจัดสรรงบประมาณและจัดตั้งกองทุนพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างเพียงพอ

มาตรา 56 การผลิตและพัฒนาคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนา มาตรฐาน และจรรยาบรรณของวิชาชีพ และการบริหารงานบุคคลของข้าราชการหรือพนักงานของรัฐในสถานศึกษาระดับปริญญาที่เป็นนิติบุคคล ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่งและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา 57 ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ความรอบรู้ความชำนาญและภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

2. แนวทางการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559)

แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545 – 2559) (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) ได้กำหนดวัตถุประสงค์และแนวนโยบายเพื่อดำเนินการไว้ในวัตถุประสงค์ 3 ข้อ และแนวนโยบายดังนี้

วัตถุประสงค์ 1: พัฒนาคอนอย่างรอบด้านและสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา มีแนวนโยบายเพื่อดำเนินการ 2 : การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามธรรมชาติและเต็ม-ตามศักยภาพ มีเป้าหมาย 1) ผู้เรียนเป็นคนเก่งที่พัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ เป็นคนดี และมีความสุข เป้าหมาย 2) ครูทุกคนได้รับการพัฒนาให้มีความรู้และความสามารถในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด มีแนวนโยบายเพื่อดำเนินการข้อ 3 การปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในระบบวิถีชีวิตที่ดีงาม โดยเป้าหมาย 1) มีการบูรณาการด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ทั้งในเนื้อหากระบวนการ และกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน เป้าหมาย 2) บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นทุกแห่งร่วมคิดและร่วมดำเนินงานเพื่อพัฒนาคนไทยทุกคนให้เป็นผู้มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม รวมทั้งค่านิยมเชิงสุนทรียภาพ และมีคุณ-ลักษณะที่พึง

ประสงค์ตามระบบวิถีชีวิตที่ดีงาม เป้าหมาย 3) คนไทยส่วนใหญ่มีค่านิยมและพฤติกรรมที่เหมาะสมตามระบบวิถีชีวิตที่ดีงาม

วัตถุประสงค์ 2: สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ มีแผนนโยบายเพื่อดำเนินการ 6: การสร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้ และเผยแพร่ความรู้และการเรียนรู้ เพื่อสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ มีเป้าหมาย 1) มีการพัฒนาความรู้และการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย

วัตถุประสงค์ 3: พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคน และสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ มีแผนนโยบายเพื่อดำเนินการ 8: การส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ชุมชนชาติ และสิ่งแวดล้อม บนฐานของศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น / ไทย มีเป้าหมาย 1) สถาบันในสังคมทุกสถาบันสามารถทำหน้าที่เป็นภูมิคุ้มกันพัฒนาจิตใจ คุณภาพชีวิตที่ดีงามและมีความสุขของคนและสังคมไทยได้ตลอดไป เป้าหมาย 2) มีการฟื้นฟูพัฒนา และสร้างสรรค์พฤติกรรมของคนและสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้เกิดความดีงาม เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาจิตใจ และคุณภาพชีวิตที่ดีงาม และมีความสุขของคนและสังคมไทย

3.สรุปกรอบแนวคิดสำคัญของการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) และอื่น ๆ

โดยทั่วไปแล้ว แนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) ต่างมุ่งเน้นไปที่ทิศทางการจัดการศึกษาที่พัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยมีสาระที่เน้นให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความมุ่งหมายของการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยหรือผู้เรียน ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้การศึกษายังมุ่งหวังให้เกิดสังคมคุณธรรมและมีความสุข

2. หลักสูตรหรือเนื้อหาสาระ

เน้นความสำคัญทั้งความรู้เกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ความรู้และทักษะทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการรักษาสีสิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม การกีฬา และภูมิปัญญาไทย ความรู้ทางด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา และ

ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข โดยสรุปแล้วเป็นเนื้อหาสาระที่ช่วยเสริมสร้างความรู้ทางวิชาการ ทักษะการดำรงชีวิตและพัฒนาตนเอง การพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคม และการพัฒนาทางด้านอารมณ์ สุนทรียะและคุณธรรมจริยธรรม โดยที่การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการศึกษาตลอดชีวิต

3. บทบาทของผู้สอน

ตามแนวทางการจัดการศึกษานี้ เป็นทิศทางการจัดการศึกษาที่มีลักษณะองค์รวมและรอบด้านมากขึ้น ดังนั้นครูผู้สอนจึงต้องมีความรู้และความเข้าใจทั้งแนวทางการจัดการศึกษาแบบใหม่ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนและเนื้อหาที่เป็นองค์รวมมากขึ้นด้วย ในพระราช-บัญญัติการศึกษาฯ และแผนการศึกษาฯ จึงเน้นให้มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และให้มีการเตรียมและพัฒนาผู้สอนที่มีความพร้อมอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ครูในการจัดการศึกษาทิศทางใหม่นี้จึงต้องเป็นผู้ที่มีการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความชำนาญในการสอนแบบใหม่ตลอดเวลา

4. บทบาทของผู้เรียน

เนื่องจากการจัดการศึกษามีความเชื่อพื้นฐานว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้พัฒนาตนเองได้ และสามารถพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญมากที่สุด ดังนั้นผู้เรียนจึงต้องมีบทบาทหน้าที่ในการจัดการศึกษาด้วย โดยช่วยสนับสนุนทุกวิถีทางที่จะให้ศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ในตัวได้รับการพัฒนา ค้นหาค้นตนเองและเรียนรู้เข้าใจธรรมชาติและความต้องการของตนเอง และสามารถสื่อความต้องการของตนเองได้อย่างเหมาะสม

5. การจัดกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษาและสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ดังนั้น จึงต้องมีการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ และการเผชิญสถานการณ์ การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เป็นลักษณะของการบูรณาการการศึกษาทั้งในด้านเนื้อหา กระบวนการและกิจกรรมการเรียนรู้ และส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และมีการประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

6. การประเมินผล

คุณลักษณะหรือเป้าหมายที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนตามแนวทางการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาฯ และแผนการศึกษาฯ ดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่มีความซับซ้อนทั้งด้านความถนัดเชิงวิชาการ คุณธรรมจริยธรรม ทักษะต่าง ๆ ดังนั้นในการประเมินผู้เรียนจึงต้องมีความละเอียดอ่อนและต้องใช้หลากหลายวิธีร่วมกัน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรม การเรียนการร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

7. การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

เน้นการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดับกรม วิทยาลัยชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ความรู้ความชำนาญและภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เน้นการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน ประสานงานกับบิดามารดาทุกฝ่าย